

ד) כבוד לרכושו הפרטי (ברוח ובחומר) של הילד. לדוגמא: ארון מציאות. בבית-היתומים אין דבר שנמצא ע"י מישהו שאינו שייך למישהו אחר. ה) כבוד לסודות. אי היציבות של גדילה והתפתחות של הילד היחיד ושל הילדים בכלל.

ו) כבוד לשעה החולפת - ולהווה של הילד. אם נעמוד בכל אלה - ודאי נגיע לעולם טוב יותר.

לאחוז בידו ולפסוע לאט

(קטעים מההרצאה)

מאת: רוני גבעתי.

ליד חלוני יש מדרכה. בבוקר אני שומעת משם קולות של ילדים בדרכם לפעוטון, לגן, לבית הספר: טפירות צעדים, שיחה בין ילד להורה, בכי של סירוב להיפרד מאמא, צחוק של ילד שפגש ילד חבר, אם שמזרזת את בנה שעצר לעקוב אחר זרעי תפוח סדום שמרחפים כמצנחים לבנים, גערה של ילד גדול בקטן שיפנה מקום לאופניים שלו, טרטור וספה של מבוגר שעוקף את הילדים ולעומתו וספה שדוחקת אותם הצדה. הכל קרוב, בריבוע של חלון: קשת של ציפיות ליום חדש וחששות ממנו, קורי חלום ושמחת התעוררות, זלזול של גדול בקטן, וכבוד של גדול אל קטן וקטן אל גדול.

וכבר התרגלתי לחכות לילד אחד, שאני שומעת תחילה את הגלגלים המרעישים של הרכב שלו. באמצע המדרכה, במבט מרוכז וגאה: נוסע לבדו לגנון. חופשי. לא פוחד. לא יורד מהמדרכה מפני אף אחד. הוא בן שנתיים, וכבר לא רוצה שאמא תלווה. נוסע על מכונית הפלסטיק שלו את הדרך, הנורא-ארוכה מבחינתו, מהבית ועד לפעוטון. ואם פוגשים בו, ומדברים אליו כשווה אל שווה, הוא עונה ברצינות, וממשיך בשלו, ומתקשר אצלי עם המלים של יאנוש קורצ'אק: "כבוד לעיניים בהירות, למצחים חלקים, להתאמצות ולבטחה הצעירה." וחשבתי עליו, ועל עוד שבעה הרהורים קצרים, שנקשרים לעניינינו ולספרות לילדים ועליהם, ולא לפי שום סדר, כמו הטיפות שקופצות לאוויר מהמים הרותחים.

הרהור ראשון: מבט של ילד

"כתרוני הפלאים", כותב ביאליק ב"ספיח". כי זהו מבט הילדות: הרשמים אופפים

מכל צד, גם הפלאים, גם הפחדים. כפר הולדתי היה בעינינו, הילדים, לב העולם לטוב ולרע. משום שהיינו קטנים בגיל ובגובה, וסקרנים, ונכונים לגמוע כל רחש וזיע, בראשוניות של קליטת הדברים, שהדהו על המצע הרך שבתוכנו.

פניני טל על קורי עכביש, חיפושית זבל שדוחפת כדור גדול ממנה, בור של ארינמל אורב, ניתור של קרפדה שנדמה שיפיל אותך, שיבולים נשאפות אל פה בולע של קומביין, היו לנו, הילדים, פלאים מרתקים ומסקרנים. זוטות היו אוצרות: השתקפות ענן בשלולית, כתם מרצד של שמש, מקלעת כפור על עשבים. ובאותה עוצמה ראשונית הדהו בנו גם הפחדים, מרחש בחושך, מרעמים וברקים, מקול נוזף, ממבט קר, מדיבור גבוה מעל הרעש, מדרישה לציית. אבל במידה לא פחותה, ובעיני באופן עמוק יותר, נספגו בתודעה הילדית שפתוחה לקלוט כמו פרח צמא, גילויים של הקשבה והבנה והושטת יד של מבוגר, והם שהשפיעו לטווח ארוך, יחס שאותו זוכרים שנים, לאחר ששוכחים את העוול והרוע. כזיכרון שמעודד ברגעי משבר, כאמירת הן לחיים, כשכנוע להאמין באדם. סופרים כתבו יצירות נפלאות מתוך מבטו של ילד, רוקמים את תודעתו באמפתיה ובכוח דמיונם היוצר, כמו, לדוגמה, השורות הבאות מספרו של תומאס וולף **הבט הביתה מלאך**: "בעודו שוכב אפל בעריסתו, מרוחץ, מפודר ומפוטם, חשב בשקט על הרבה דברים בטרם תבוא עליו שינה... מתייסר היה מפני שהיה דל ועני בסמלים: מוחו היה לכוד ברשת מפני שלא היו לו מלים לעבוד בהן... וכאשר נעזב לנפשו לישון בתוך חדר מוגף תריסים, בעוד אור השמש הסמיך מוטבע פסים-פסים על הרצפה, חלחלו בו כדירות ועצבות עמוקות מחקר". (...)

הרחור שני: הבקשה של אוליבר

כל השבוע היה בינינו מתח סמוי: מי יקבל את הספר החדש שהמורה יביא. בלעתי ספרים, לפעמים מבלי להבין ולזכור, חוץ מקטעים שנצנצו לי פה ושם: משוגע מנודה מציל ילדה מסלע של שחפים; נער בשם יורם עובר ביער מסוכן בזכות חוט זהב שאחז; זמיר שר כל הלילה כשבלבו ננעצים קוצי שושנה. אינני יודעת מדוע נגעו בי הקטעים האלה, או מדוע נחרטה בי דווקא תמונה אחת מספר שברגע שהגיע רצתי איתו לחדר השינה בבית הילדים והסתובבתי אל הקיר, כדי ליצור טיפת אינטימיות לקריאה.

סיפור מוזר ואפל על ילד יתום בשם אוליבר טוויסט, שמשום מה לא נחרטו בי ממנו קטעי ההתעללות וההשפלה שבחיי הפשע עם פייגין וחבורת מרעיו בחשכת רחובות לונדון. הרשע ההוא נבצר מבינתי. אבל היה שם קטע שטלטל אותי ונטבע בזכרוני. ומה היה בו בסך הכל? רגע בארוחה-לא ארוחה במוסר עלוב בנוסח ימי האופל שבהם לא היו לילד שום זכויות, כשכל ילד קיבל מנה זעומה

של מרק דלוח, וילד אחד נדחף לבקש מהמשיגיה תוספת מרק, בקשה שבגללה גירשו אותו מהמוסד. זה הכל. אז ממה נרעשתי?

אני מנסה להבין ולא יודעת בדיוק. אולי משום שהתמונה נראתה לי קרובה. בסיסית. ניתנת להזדהות; הבקשה שלו נראתה לי כהעזה עצומה. מפנה עבורי. עד אז, אף פעם לא קראתי דבר שכזה. דימיתי את עצמי באולם המלוכלך ההוא, רעבה, צמאה ונפחדת, קמה ומבקשת עוד מרק, חשה את הדממה שנופלת, את אימת העונש, את הבדידות שלו באותו רגע. הושפעתי אז מרוחו של דיקנס, שחשף את הרוע והכיעור בצד הטוב והחמלה, שטווה ספר שלם על ילד עני, שעודד אותו להיאבק ולשמור על צלם אנוש.

באחד ממקומות מגורי, טיילה מטפלת עם ילדי הפעוטון שלה, בני השנתיים-שלוש, לפינת החי. בדרך חזרה, הילדים לא נשמעו לה וכנראה הרגישו אותה. כשהגיעו לפעוטון, ביקשו הילדים לשתות מים, אבל המטפלת, כעונש, מנעה מהם לשתות במשך כשעה. כששמעתי, חשבתי: אלוהים אדירים. ילד קטן. שנשללה ממנו היכולת שיש לכל ציפור. תלוי בחסדי מבוגר, נואש, בגרון מתייבש. כל דקה נוספת של צמא היא נצח. מה עבר עליו. מה נחרץ בנפשו. ניסיתי לכתוב על זה סיפור קצר, אבל כל הנסיונות שלי נכשלו. לא הצלחתי לתת את הצמא את חוסר האונים. כעבור כמה שנים, הזדמן לידי ספרו של הנרי רות, **ואולי שינה**, שנכתב מנקודת מבטו של ילד בן שש עד תשע, והפרק הראשון שלו נפתח כך:

"בעמדו מול כיור המטבח ובהסתכלו בברזי הפליז הבהירים, שהבהיקו רחוקים כל כך, לכל אחד מהם אגל מים באפו, תופח לאטו, נופל, שוב חש דוד כי העולם הזה נברא בלי שניתנה לו, לילד, תשומת לב. צמא היה, אולם חיק הברזל של הכיור נשען על כרעיים שהיו גבוהים כמעט כמו גופו שלו, וככל שימתח את זרועו - לעולם לא יוכל להגיע אל הברז המרוחק." [...]

חרזור שלישי: דברים קטנים, דברים גדולים

ישנו ספר גדול וכבד: **כל כתבי ביאליק**. אפילו פתקאות ששירבט לחברים שלו נכללו בו. אבל אין בו את **שירים ופזמונות לילדים**, הנפלאים. מדוע? אולי משום שהם "לא נחשבו", כפי שכתב ס. יזהר ב"מקדמות" על הילד שיושב לו בין עשבי השדה: "כזה קטן הוא בעולם, עד שבלי שימת לב במיוחד פוסחים עליו ועל אין גודלו, ומתעלמים מכל תפיסת שום מקום שלו בעולם, ומצחיק לדבר עליו ועל העולם בנשימה אחת..."

מי שכותב לילדים משתדל לגחון אל הילד, מחשיב דווקא את הדברים שמכנים

"קטנים", באמפתיה ורגישות לדברים הנסתרים, המביישים, לגעגועים ולשמחות הקטנות. הוא זה שבשבילו העולם בנוי על ילד אחד, שאת פחדיו ואמונותיו הוא "פודה מן המחשכים" ו"טורח בבחירת המלים", כפי שכתב אהרן אפלפלד על האמן. [...]

בבית הילדים, שבו גדלתי, חונכנו לא לדרוך על שדה חרוש או זרוע ולא לדרוך על רצפה שטופה, צו של כבוד לעמל, שאצלי הפך לפחד: ברגע שמישהי נכנסה עם הדלי, מיד עזבתי כל עיסוק ויצאתי מהחדר. אחר צהרים אחד הלכתי לביתה של בת מהכיתה. התיישבנו על הרצפה עם דפים ועפרונות ושקענו בציור. מאחורינו, בשקט, באה אמה שלה עם דלי וסמרטוט, ולתדהמתי, שטפה בטבעיות סביבנו, שלא להפריע, משאירה אותנו לצייר על אי של רצפה מלוכלכת. המחווה הקטנה הזאת של האם, ההעדפה שבחורה בה בתבונה הפנימית שלה, היתה בשבילי גילוי. כמו אבן שמשליכים למים והיא יוצרת סביבה עיגולים-עיגולים שהולכים ומתרחבים, גם אחרי שהאבן צללה ונעלמה. [...]

חרהור רביעי: בין שבילי הגן

אנחנו כבר לא ילדים. אבל ברגעי משבר, חרדה, יאוש, וגם ברגע של שמחה מיוחדת, מתעורר הילד שבפנים, שתועה בשבילי החיים, שחרד על פרשת דרכים "בין שבילי הגן", שבו השתוקקה רחל ללכת עם ילד משלה, לקרוא לו אורי, "לאחוז בידו ולפסוע לאט בין שבילי הגן". וכשקורה לנו רגע חשוף שכזה, שבו מתמזג, עמוק בפנים, המבוגר עם הילד שהוא היה, גם אנחנו רוצים יד, או זוכרים את היד שאותה אחזנו מתישהו בין שבילי גן החיים שלנו, גן מפחיד ומופלא גם יחד. כל אחד והגן שלו, כל אחד והיד שאחז, כל אחד וזה שפסע איתו לאט, לא דחף ולא משך, שהלך בקצב של הצעדים הקטנים-יותר שלצדו. כמו היד שזכר קאמי, ועליה כתב בספרו על ילדותו, **אדם הראשון**, ובה אסיים, בקטע שמצאו בפנקס הרשימות לספר, מכתב למורה שלימד אותנו שנה אחת, מר ז'רמן, שקאמי כתב לו לאחר שקיבל פרס נובל:

... "כשקיבלתי את הבשורה, הראשון שחשכתי עליו, אחרי אמי, היית אתה. בלעדיך, בלי היד החמה הזאת שהושטת לילד הקטן העני שהייתי, בלי תלמודך, והדוגמה שנתת, לא היה קורה דבר מכל אלה. אינני עושה עניין גדול מסוג זה של כבוד. אבל זו הזדמנות, מכל מקום, לומר לך מה היית, ועורך בשבילי, ולהבטיח לך שמאמצין, עבודתך, והנדיבות שהשקעת בה, עודם חיים בלבו של אחד מתלמידיך הקטנים, שלמרות שנתונו לא חדל להיות תלמידך המכיר לך טובה. אני מחבק אותך בכל כוחי."